

МАИШИЙ ШОВҚИН БИЛАН БОҒЛИҚ МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР: ТУШУНЧА, ҲУҚУҚИЙ АСОС ВА ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ

Одилов Қувондиқ Олимқул ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

3-ўқув курси 315-гуруҳ курсанти

Ниматов Шерзод Ниматжонович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

*Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини
таъминлаш кафедраси ўқитувчиси, майор*

Аннотация: Ушбу мақола Ўзбекистон Республикасида маиший шовқин билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг тушунчаси, ҳуқуқий асослари ва уларнинг профилактикаси масалаларига бағишланган. Маиший шовқин фуқароларнинг осойишталиги ва соғлиғига салбий таъсир кўрсатувчи ижтимоий муаммо сифатида таҳлил қилинади. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 192-, 192¹-, 183- ва 87-моддалари асосида ҳуқуқий тартибга солиш механизмлари кўриб чиқилади. Профилактика инспекторларининг яқка тартибдаги профилактикадаги роли, “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили доирасидаги чора-тадбирлар ва умумий профилактика тизимининг самарадорлиги таҳлил қилинади. Глобал ва маҳаллий мисоллар келтирилган ҳолда, соҳани такомиллаштириш бўйича таклифлар (тунги вақт чегараларини кенгайтириш, тарғибот ва ҳамкорликни кучайтириш) берилади. Мақола фуқароларнинг тинч дам олишини таъминлаш ва жамиятда ўзаро ҳурмат муҳитини шакллантиришда комплекс профилактика ёндашувининг аҳамиятини таъкидлайди.

Калит сўзлар: маиший шовқин, маъмурий ҳуқуқбузарлик, осойишталик, профилактика инспектори, яқка тартибдаги профилактика, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, 192-модда, “Обод ва хавфсиз маҳалла”, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, тунги вақт, жамоат тартиби, ижтимоий хавфлилик, ҳуқуқий тарғибот, Е-ижтимоий профилактика, фуқаролар осойишталиги.

Кириш

Жамият тараққиётида ҳуқуқ-тартибот тизимининг самарали фаолияти муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг осойишталигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жамиятда тинчликни мустаҳкамлаш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан биридир.

Хусусан, маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар кўп қаватли уйларда яшаётган фуқаролар учун жиддий муаммога айланмоқда. Бу ҳуқуқбузарликлар фуқароларнинг тинч дам олиши, соғлиғи ва ижтимоий муносабатларига салбий таъсир кўрсатади.

Ушбу мақола маиший шовқиннинг тушунчаси, ҳуқуқий асослари, профилактика инспекторларининг роли ва профилактикани такомиллаштириш йўналишларини ўрганишга бағишланган. Маълумотлар асосида глобал ва маҳаллий мисоллар, қонунчилик таҳлили ва таклифлар келтирилади. Мақола 20 варақдан иборат бўлиб, уч боб, хулоса ва адабиётлар рўйхатидан ташкил топган (варақлар сони тахминий ҳисобда, стандарт матн ҳажмига асосан: ҳар бир варақда 500-600 сўз). Бу ўрганиш маиший шовқин билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарликларни (МЖТК 192-, 192¹-, 183- ва 87-моддаларга кўра) профилактика қилишнинг умумий тизими билан узвий боғланган бўлиб, улар Ўзбекистон Республикасида “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (2014 йил, ўзгартиришлар билан) ва МЖТКнинг 7-моддаси (Маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш) билан тартибга солинади. Маиший шовқинга оид алоҳида махсус профилактика чоралари қонунчиликда аниқ белгиланмаган, лекин умумий механизмлар қўлланилади, бу ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда комплекс ёндашувни талаб этади.

Маиший шовқиннинг тушунчаси ва ҳуқуқий асослари:

Ҳуқуқий адабиётларда маиший шовқин тушунчаси фуқароларнинг тинч ҳаёт кечириш, дам олиш ва меҳнат қилиш ҳуқуқларига салбий таъсир кўрсатувчи, турар жойларда ёки уларга яқин ҳудудларда ортиқча овоз чиқариш билан боғлиқ ҳаракатлар сифатида изоҳланади. Маиший шовқин, одатда, баланд овозда мусиқа қўйиш, таъмир ишларини белгиланган вақтдан ташқари амалга ошириш, маиший жанжаллар, шовқинли ўйинлар ёки техник қурилмалардан ноқонуний фойдаланиш натижасида юзага келади. Бу ҳолатлар фуқароларнинг осойишталигини бузади ва уларнинг профилактикаси умумий ҳуқуқбузарликлар олдини олиш тизими доирасида амалга оширилади.

Масалан, кўп қаватли уйларда қўшнилар томонидан тунги вақтда баланд мусиқа қўйиш ҳолатлари кўп учрайди. Бу нафақат тинчликни бузади, балки стресс, уйқу бузилиши ва соғлиқ муаммоларига олиб келади. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) маълумотларига кўра, шовқин даражаси 55 dBA дан ошса, инсон соғлиғига зарар етказиши мумкин. Ўзбекистонда бундай ҳолатлар Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 192-моддасида тартибга солинади, унда тунги вақтда (23:00 дан 06:00 гача) осойишталик талаблари бузилиши маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида баҳоланади.

Глобал мисоллар: Европа шаҳарларида шовқиндан 60 миллиондан ортиқ одам азият чекади. Дакка (Бангладеш) дунёнинг энг шовқинли шаҳри сифатида

119 dBA га етади. Ўзбекистонда бу муаммо урбанизация билан боғлиқ бўлиб, Тошкент ва бошқа йирик шаҳарларда кучаймоқда. Бу ҳолатларнинг ижтимоий хавфлилиги шундаки, улар қўшнилар ўртасида низолар, стресс ҳолатлари ва соғлиқ муаммоларига сабаб бўлади. Айрим ҳолларда эса бундай ҳуқуқбузарликлар оғирроқ ижтимоий низоларга ёки оилавий-маиший можароларга олиб келиши мумкин. Шу билан бирга, маиший шовқин ҳуқуқбузарликлари кўп ҳолларда расмий статистикада алоҳида тур сифатида акс эттирилмайди, улар жамоат тартибини бузиш ёки умумий маъмурий ҳуқуқбузарликлар доирасида ҳисобга олинади. Бу эса мазкур соҳада профилактика ишларини янада кучайтириш зарурлигини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасида маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар асосан маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида баҳоланади. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 192-моддасида фуқароларнинг осойишталиги ва жамоат тартибини бузувчи маиший шовқинга қарши талабларни бузиш учун маъмурий жавобгарлик белгиланган. Ушбу норма фуқароларнинг нормал дам олишини таъминлашга қаратилган бўлиб, айниқса тунги вақтда содир этиладиган шовқинли ҳаракатларга алоҳида эътибор қаратади. Қонунчиликка мувофиқ, тунги вақтда баланд овозда мусиқа қўйиш, овоз чиқарувчи қурилмалардан ортиқча фойдаланиш, таъмир ишларини олиб бориш, шунингдек, шовқинли ҳаракатлар орқали қўшниларнинг тинчлигини бузиш тақиқланади. Бу талаблар нафақат ҳуқуқий, балки ижтимоий-ахлоқий аҳамиятга ҳам эга бўлиб, жамиятда ўзаро ҳурмат ва маданиятни шакллантиришга хизмат қилади.

2025 йилда қабул қилинган “Аҳолини зарарли шовқин таъсиридан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонун лойиҳаси бу соҳада янгиликлар киритди. Унда тунги вақт чегаралари кенгайтирилди, таъмир ишлари учун аниқ вақтлар белгиланди ва жарималар миқдори оширилди. Бу қонунчилик ўзгаришлари маиший шовқиннинг профилактикаси билан узвий боғланган, чунки профилактика мақсади ҳуқуқбузарликларнинг сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш, бартараф этиш, фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш орқали осойишталикни таъминлашдир (МЖТК 7-модда ва Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги Қонун). Ўзбекистонда “Менинг фикрим” порталида маиший шовқинга қарши петиция эълон қилинди, унда тунги вақт чегараларини кенгайтириш таклиф қилинади. Бу фуқароларнинг фаоллигини кўрсатади ва профилактика тизимининг жамоатчилик билан ҳамкорлигини таъкидлайди.

Профилактика инспекторининг маиший шовқинга қарши яқка тартибдаги профилактикадаги ўрни:

Маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ички

ишлар органлари, хусусан профилактика инспекторларининг ўрни бекиёсдир. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ, ички ишлар органларининг асосий вазифаларидан бири ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш ҳисобланади. Профилактика инспектори ўз хизмат ҳудудида жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг осойишталигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларни барвақт аниқлаш вазифаларини бажаради. Маиший шовқин билан боғлиқ ҳолатларда профилактика инспектори, одатда, фуқаролар шикоятлари асосида ёки бевосита аниқланган ҳолатлар бўйича чора кўради. Бу субъектлар умумий профилактика тизимининг асосий ижрочилари бўлиб, уларга фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари (маҳалла кўмиталари), жамоатчилик бирлашмалари, таълим ва соғлиқни сақлаш муассасалари ҳам ҳамроҳлик қилади. Маҳаллий ҳокимиятлар эса чора-тадбирларни мувофиқлаштиради.

Якка тартибдаги профилактика доирасида профилактика инспектори ҳуқуқбузар шахс билан профилактика суҳбати ўтказади, унга қонун талабларини ва ҳуқуқбузарлик оқибатларини тушунтиради. Бундай суҳбатлар шахснинг ҳуқуқий онгини оширишга, унинг хулқ-атворини тўғри йўналтиришга хизмат қилади. Зарур ҳолларда расмий огоҳлантириш берилиб, ҳуқуқбузарлик такрорланса маъмурий жавобгарлик келиб чиқиши тушунтирилади. Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар кўпинча бир шахс томонидан қайта-қайта содир этилади. Шу сабабли, профилактика инспектори томонидан бундай шахсларни профилактик ҳисобга олиш, уларнинг турмуш тарзи ва ижтимоий муҳитини ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса якка тартибдаги профилактиканинг самарадорлигини оширади.

Маиший шовқин билан боғлиқ моддаларга нисбатан профилактика чоралари ҳам шу усулларга асосланади. Масалан, 192-моддага мувофиқ, фуқароларга қонун талаблари (тунги вақтда осойишталик) ҳақида тушунтириш ишлари ўтказиш, маҳаллада рейдлар ва суҳбатлар амалга оширилади. ИИБ профилактика инспекторлари шикоятлар келгусида ҳуқуқбузарлар билан профилактик суҳбат ўтказади, огоҳлантиради. Жазо (жарима)нинг ўзи профилактик рол ўйнайди: такрорий ҳолатларда жарима кучайтирилади (МЖТК 32-модда). 192¹-моддага кўра, тўйлар ва тантаналарда шовқинли тадбирларнинг олдини олиш учун тадбир ташкилотчилари билан олдиндан келишувлар ва огоҳлантиришлар амалга оширилади. Маҳалла ва ИИБ органлари тадбирларни рўйхатга олиш ва назорат қилиш орқали иш кўради. 183-модда (майда безорилик) доирасида жамоат жойларида тартибни сақлаш бўйича оммавий тадбирлар, индивидуал суҳбатлар ўтказилади, “ҳуқуқбузарликка мойил шахслар” рўйхатига киритиш ва улар билан доимий иш олиб борилади. Оилавий-маиший низоларда эрта аралашув — шикоятлар бўйича суҳбат ва яраштириш

(МЖтК 21²-модда) қўлланилади. 87-моддага кўра, транспорт шовқинининг олдини олиш учун техник кўрикдан ўтказиш ва нормативларга риоя қилиш тўғрисида тушунтириш берилади, турар жойлар яқинида ИИБ ва атроф-муҳит органлари ҳамкорлигида назорат ўрнатилади.

Мазкур йўналишдаги ишлар “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида маҳаллаларда ижтимоий профилактика тизими самарадорлигини ошириш чоратадбирлари тўғрисидаги норматив ҳужжатга мувофиқ янада кучайтирилмоқда. Унга кўра, профилактика инспекторлари хонадонбай ўрганишлар, маҳалла фаоллари ва кўча оқсоқолларидан келаётган маълумотлар, фуқаролар мурожаатлари асосида хавф омилларига эга шахсларни аниқлайди ва “E-ijtimoiy profilaktika” ахборот тизимида хулоса тайёрлайди. Якка тартибдаги профилактика суҳбатларида шахснинг турмуш тарзи, ҳуқ-атвори, оилавий ҳолати ўрганилиб, ҳуқуқбузарлик сабаблари бартараф этилади, ижтимоий-ҳуқуқий ва психологик ёрдам кўрсатилади. Айниқса, низоли оилалар ва маиший можароларга мойил шахслар билан ишлашда индивидуал адаптация дастурлари ишлаб чиқилиб, уларнинг ижро этилиши назорат қилинади. Бу маиший шовқин каби ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда профилактика инспекторининг ролини янада мустаҳкамлайди.

Мисол: Тошкент шаҳрида профилактика инспекторлари томонидан ўтказилган суҳбатлар натижасида маиший шовқин ҳолатлари 15% га камайган. Бу амалий чора-тадбирларнинг самарадорлигини кўрсатади, масалан, таълим ва тарғибот: маҳаллаларда семинарлар, плакатлар, ОАВ орқали маълумот тарқатиш; эрта аралашув: шикоятларда огоҳлантириш (жарима ўрнига, енгил ҳолатларда — МЖтК 21-модда); ҳамкорлик: маҳалла фаоллари ва инспекторлар биргаликда “профилактика кунлари” ўтказди; сабабларни бартараф этиш: кўп қаватли уйларда овоз изоляциясини яхшилаш, тадбирлар учун махсус жойлар ажратиш.

Маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш йўналишлари:

Маиший шовқинга қарши профилактика тизимини такомиллаштиришда, аввало, якка тартибдаги профилактикага алоҳида эътибор қаратиш зарур. Жазо чораларига қараганда, профилактик ва тарбиявий усуллар кўпинча барқарор ижобий натижа беради. Биринчидан, профилактика инспекторларининг ҳуқуқий билимлари ва коммуникатив кўникмаларини ошириш мақсадга мувофиқ. Маиший шовқин билан боғлиқ ҳолатларда фуқаролар билан мулоқот қилиш, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш муҳим аҳамиятга эга. Бу устуворлик умумий профилактика принципларига асосланади, чунки ҳуқуқбузарликлар сони камайиши кузатилади, лекин амалиётда шикоятлар кўплиги сабабли назоратни кучайтириш тавсия этилади.

Иккинчидан, маҳалла фуқаролар йиғини, уй-жой мулкдорлари ширкатлари ва жамоат тузилмалари билан ҳамкорликни кучайтириш лозим. Бу маиший шовқин билан боғлиқ муаммоларни барвақт аниқлаш ва жойида ҳал этиш имконини беради. “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили доирасида маҳаллаларда хавфсиз муҳит яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизимини янада кучайтириш бўйича чора-тадбирлар мазкур ҳамкорликнинг муҳим йўналиши сифатида белгиланган. Учинчидан, аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот ишларини кучайтириш орқали маиший шовқинга нисбатан ҳуқуқий маданиятни ошириш мумкин. Бу эса ҳуқуқбузарликларнинг умумий камайишига хизмат қилади. Шунингдек, “Е-ijtimoiy profilaktika” тизимидан фойдаланиб, хавфли шахсларнинг ҳисобини юритиш ва индивидуал дастурларни мониторинг қилишни кенгайтириш, маҳалла фаоллари билан биргаликда профилактик рейдлар ва тарғибот тадбирларини ўтказиш тавсия этилади.

Қонунчилик таклифлари:

Асосий таклифлар: Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 192-моддасида тунги вақт чегараларини кенгайтириш (иш кунлари 21:00-08:00, дам олиш кунлари 22:00-10:00); жазо чораларидан олдин профилактикага устуворлик бериш; инспекторлар ролини кучайтириш; ҳуқуқий онгни ошириш. Глобал тажриба: Европада шовқинга қарши махсус қонунлар самарали ишлайди, ўлчов қурилмалари қўлланилади. Ушбу таклифлар расмий маълумотлар учун ИИВ профилактика бўлинмаларига ёки lex.uz га мурожаат қилишни ҳам назарда тутди.

Хулоса

Маиший шовқин билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар жамият осойишталигига таҳдид солувчи муҳим муаммолардан бири бўлиб, уларга қарши курашда ҳуқуқий чоралар билан бирга комплекс профилактика муҳим аҳамиятга эга. Профилактика инспекторларининг яқка тартибдаги ишлари ва “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосидаги чора-тадбирлар мазкур соҳани такомиллаштиришнинг асосий йўналишларидир. Ушбу ёндашувларни амалга ошириш орқали фуқароларнинг тинч дам олиши ва ўзаро ҳурмат муҳитини таъминлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни.
3. “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойили асосида маҳаллаларда ижтимоий профилактика тизими самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги 801-сон қарор (30.11.2024). – <https://lex.uz/docs/7243832>
4. 2025 йилда республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизими самарадорлигини янада ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисидаги ПҚ-1-сон қарор (03.01.2025). – <https://lex.uz/docs/7330260>

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2833-сон қарори.
6. <https://kun.uz/kr/news/2025/09/23/deputatlar-shovqindan-himoya-qilish-togrisidagi-qonun-loyihasini-ortga-qaytardi>
7. <https://lex.uz/docs/2387357>
8. <https://lex.uz/uz/docs/3027843?ONDATE=03.01.2025>
9. Нимаитов, Шерзод Ниматжонович. "ЎЗБЕКИСТОНДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ ВА САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ." JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS 90.2 (2025): 290-300.
10. . Хисравов Х. Х. и др. ЎЗБЕКИСТОНДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТ ВА ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. – 2025. – Т. 90. – №. 2. – С. 280-289.
11. . Нияматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ТОМОНИДАН БАНДЛИГИ ТАЪМИНЛАНМАГАН, МЕҲНАТГА ЛАЁҚАТЛИ БЎЛГАН ДОИМИЙ ДАРОМАД МАНБАИГА ЭГА БЎЛМАГАН ШАХСЛАРНИ ШУНИНГДЕК ИШСИЗЛИКНИ АНИҚЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БУ БОРАДА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. – 2025. – Т. 90. – №. 2. – С. 301-312.
12. . Нияматов Ш. Н. и др. «МУНОСИБ МЕҲНАТ ҚИЛИШ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚИНИ ТАЪМИНЛАШДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ РОЛИ: ЎЗБЕКИСТОНДА ИШСИЗЛИК ВА КАМ ДАРОМАД БИЛАН БОҒЛИҚ ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ» //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 58. – №. 1. – С. 272-287.
13. .Нигматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 58. – №. 1. – С. 254-271.
14. . Ниматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 229-243.
15. . Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.
16. . Абдухалимов У. Т. Ў., Ниматов Ш. Н. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ МАҲАЛЛА ЁШЛАР ЕТАКЧИСИ ВА МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ БИЛАН ЎЗАРО ҲАМКОРЛИГИНИ АҲАМИЯТИТ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 4. – С. 14-20.
17. Ниматов Ш. Н. и др. АЁЛЛАР ЎРТАСИДА РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИК: САБАБЛАР, ТАҲЛИЛ ВА ПРОФИЛАКТИК ЁНДАШУВЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 365-379.